

Ouderlijke conflicten bij een scheiding

Onderzoek naar de samenhang tussen ouderlijke conflicten bij een scheiding en de relatie tussen jongeren en hun vader en moeder en internaliserende problemen bij jongeren

Paulien de Boer 3921255

Fieke P.P. van den Broek 3949591

Marloes van Dijk 3581217

Marika A. Wisman 3671682

Eerste begeleider: dr. I.E. van der Valk

Tweede begeleider: dr. M. Vermande

Juni 2013

Faculteit Sociale Wetenschappen

Bachelor thesis Orthopedagogiek

Universiteit Utrecht

Abstract

Objective: Research has shown that youngsters with divorced parents have a lower psychological wellbeing than youngsters from intact families. Therefore, this study examines the association between parental conflicts and the quality and quantity of the parent-child relationship, and the internalizing problems – anxiety and depression – by youngsters with divorced parents. **Method:** The sample for this study consists of 443 youngsters with divorced parents, with a mean age of 13.82 years ($SD= 1.01$). The correlation between the variables was determined with a bivariate Pearson's correlation, and a regression model was used to determine which variables are predictors of the internalizing problems in youngsters. **Results:** Parental conflict before a divorce is significantly positively and negatively correlated with the quantity of contact with, respectively, the mother and father. Parental conflict before and after a divorce shows a significant correlation with the quality of contact with the parents and internalizing problems. The only significant predictor variables for anxiety and depression are the quality of contact with the mother and the degree of parental conflict after the divorce. **Conclusion:** This research shows that the degree of parental conflict before a divorce correlates with the quantity of contact with either parent after the divorce. Additionally, more parental conflict before the divorce correlates with a lower quality of contact with both parents and more internalizing problems. Furthermore, the quality of contact with the mother and parental conflict after a divorce are predictors for anxiety and depression.

Inleiding

'Jasper, je vader en ik gaan scheiden'. Jasper zag dit vervelende nieuws al aankomen door alle ruzies die zijn ouders hadden. Ze hadden veel discussies, schreeuwden veel en het viel hem ook op dat zijn ouders nooit meer dingen aan elkaar vertelden.

De woorden uit bovenstaand citaat zullen ongeveer 70.000 jongeren in Nederland per jaar herkennen (Spruijt & Kormos, 2010; Spruijt & Tils, 2007). Dit zorgt voor een groot aantal onderzoeken naar dit onderwerp (Spruijt, De Goede, & Van der Valk, 2004). Onderzoek richt zich op verschillende aspecten met betrekking tot een scheiding, zoals de lange termijn effecten van een scheiding op jongeren, de invloed van een scheiding op de schoolresultaten en het gedrag en welbevinden van jongeren (Amato & Sobolewski, 2001; Riggio, 2004; Spruijt et al., 2004).

Dit onderzoek is een aanvulling op de onderzoeken die tot op heden zijn gedaan. In het verleden is aangetoond dat jongeren uit gescheiden gezinnen gemiddeld genomen slechter functioneren dan jongeren uit intacte gezinnen (Spruijt et al., 2004). Daarom

wordt er in dit onderzoek specifiek gekeken naar een aantal relevante factoren die samengaan met het functioneren van jongeren met gescheiden ouders. Hierbij wordt onderzocht of er een samenhang is tussen ouderlijke conflicten bij een scheiding en de kwantiteit en kwaliteit van het contact tussen jongeren en hun ouders. Daarnaast wordt onderzocht of er een samenhang is tussen ouderlijke conflicten bij een scheiding en internaliserende problemen bij jongeren, onderverdeeld in angst en depressie. Bij deze onderzoeksvragen wordt onderscheid gemaakt tussen ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding. Tot slot wordt gekeken of ouderlijke conflicten – vóór en na een scheiding – en de kwantiteit en de kwaliteit van het contact met ouders voorspellers zijn van internaliserende problemen bij jongeren.

Kwantiteit van het contact

In dit onderzoek is de kwantiteit van het contact één van de relevante factoren die van belang is wanneer gekeken wordt naar gescheiden gezinnen. Voor jongeren kan een scheiding op verschillende gebieden grote gevolgen hebben, zoals veranderingen in de ouder-kindrelatie. Een onderdeel van de ouder-kindrelatie is de kwantiteit van het contact. Jongeren kunnen na een scheiding het dagelijks contact met de uitwonende ouder verliezen, waardoor de kwantiteit van het contact vermindert (Spruijt, 2006). In veel gevallen is de vader degene die het ouderlijk huis verlaat. Ongeveer een kwart van de jongeren met gescheiden ouders heeft zelfs helemaal geen contact meer met de uitwonende vader (Riggio, 2004; Spruijt, 2006; Spruijt et al., 2004). De kwantiteit van het contact met de uitwonende vader is afhankelijk van twee factoren: de thuissituatie waar de jongeren verblijven en de gezinssituatie van de uitwonende vader. Over het algemeen neemt de bezoekfrequentie met vader af wanneer er in de nieuwe gezinssituatie van vader sprake is van gezinuitbreiding met nieuwe biologische- of stiefkinderen (Kelly, 2007; Spruijt, 2006).

Uit onderzoek blijkt dat de kwantiteit van het contact met vader over het algemeen geen grote invloed heeft op het welbevinden van jongeren (Amato & Gilbreth, 1999; Spruijt et al., 2004; Spruijt & Iedema, 1998). Een goede relatie met de jongere en een autoritatieve houding blijken daarentegen wel belangrijk te zijn (Spruijt et al., 2004). Tevens laat onderzoek zien dat het voor jongeren niet altijd beter is om na een scheiding contact te houden met de uitwonende ouder (Cherlin et al., 1991). Dit is voornamelijk het geval wanneer er sprake is van conflicten tussen de ouders. Het blijkt dat aanhoudende, openlijke conflicten tussen ouders negatieve gevolgen kunnen hebben voor jongeren (Spruijt, 2006). Daarentegen blijkt dat ondanks de soms zwakke relaties met de uitwonende vader, een positief coöperatief co-ouderschap zorgt voor meer contact met vader (Sobolewski & King, 2005).

Kwaliteit van het contact

De ouder-kindrelatie is niet alleen van belang bij het kwantitatieve aspect van de relatie, maar ook voor het kwalitatieve aspect van de relatie (Harold & Conger, 1997). De kwaliteit van het contact bestaat uit de opvoeding, de betrokkenheid van ouders en het ondernemen van gezamenlijke activiteiten met het gezin (Pruett, Williams, Insabella, & Little, 2003). Door een scheiding kan de ouder-kindrelatie veranderen, aangezien er in veel gevallen sprake is van een ingrijpende gebeurtenis en een langdurig proces (Spruijt, 2006). Onderzoek van King en Sobolewski (2006) laat zien dat na een scheiding de band tussen de jongeren en de moeder vaak sterker is dan de band tussen de jongeren en de vader. Dit kan verklaard worden door het feit dat het contact met de vader na een scheiding meestal sterk vermindert doordat de vader na een scheiding vaak ergens anders gaat wonen (King & Sobolewski, 2006; Riggio, 2004).

De opvoedingsstijl van de ouders speelt daarnaast een belangrijke rol in de kwaliteit van het contact tussen jongeren en de vader en moeder bij een scheiding (Pruett et al., 2003). Ouders kunnen onzeker worden met betrekking tot de opvoeding van hun kinderen. Dit kan komen doordat het psychische welbevinden van de ouders verlaagd wordt door een scheiding. Verstoringen van een warme en autoritatieve opvoedingsstijl hebben een negatief effect op de kwaliteit van de ouder-kind relatie en het functioneren van jongeren. Hierbij kan gedacht worden aan lagere academische vaardigheden, minder sociale competentie en meer internaliserende en externaliserende problemen (Amato & Gilbreth, 1999; Pruett et al., 2003).

Verder kunnen de ouderlijke conflicten, die mogelijk gepaard gaan met een scheiding, negatief samenhangen met de kwaliteit van de ouder-kind relatie (Cox & Paley, 1997; Spruijt, 2006). Uit onderzoek van Spruijt (2006) blijkt tevens dat een scheiding met veel ouderlijke conflicten zowel op de korte als op de lange termijn negatiever voor jongeren zijn dan een scheiding zonder ouderlijke conflicten.

Internaliserende problemen

Naast onderzoek naar de ouder-kindrelatie zijn er verscheidene onderzoeken gedaan naar de samenhang tussen een scheiding en het internaliserende gedrag van jongeren. Zo blijkt dat jongeren die opgroeien met gescheiden ouders meer internaliserende problemen hebben dan jongeren die opgroeien in intacte gezinnen (Størksen, Røysamb, Holmen, & Tambs, 2006; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2005).

Angst. Een internaliserend probleem waar veel onderzoek naar is gedaan bij gescheiden gezinnen, zijn gevoelens van angst. Er wordt verondersteld dat een scheiding het gevoel van angst en emotionele schok oproept bij jongeren (Butler, Murch, Douglas, Scanlan, & Robinson, 2003). Strohschein (2005) suggereert dat jongeren met gescheiden

ouders al voor een scheiding meer gevoelens van angst hebben dan jongeren uit intacte gezinnen. Een ander onderzoek stelt dat gevoelens van angst na een scheiding toenemen en alleen op de lange termijn een significant effect hebben in vergelijking met jongeren uit intacte gezinnen (Pagani, Boulerice, Tremblay, & Vitaro, 2006). Amato en Sobolewski (2001) bevestigen dit. Zij stellen dat jongvolwassenen, zelfs lang na een scheiding, verhoogde gevoelens van angst kunnen ervaren. Dit blijkt met name het geval te zijn bij meisjes (Størksen et al., 2006).

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de gevoelens van angst bij jongeren uit gescheiden gezinnen. Amato (2000) stelt bijvoorbeeld dat een daadwerkelijke scheiding en daarmee het vertrek van één van de ouders uit het gezin, veel angst op kan roepen bij jongeren. In dit onderzoek wordt echter ook verondersteld dat jongeren uit een gezin verschillend kunnen reageren op een scheiding. De mate van angst is afhankelijk van de mate van stress en aanpassing van de jongeren (Amato, 2000). Tevens kan het risico op gevoelens van angst toenemen als jongeren buitengesloten worden van het scheidingsproces (Butler, Scanlan, Robinson, Douglas, & Murch, 2006).

Depressie. Naast het voorkomen van gevoelens van angst bij een scheiding, blijken ook depressieve gevoelens vaker voor te komen bij jongeren uit gescheiden gezinnen dan bij jongeren uit harmonieuze, intacte gezinnen (Amato & Sobolewski, 2001; Hetherington & Stanely-Hagan, 1999; Kelly, 2000; Lengua, Sandler, West, Wolchick, & Curran, 1999). Depressieve gevoelens naar aanleiding van een scheiding kunnen ook op latere leeftijd tot uiting komen (Amato & Sobolewski, 2001; Ross & Mirowsky, 1999).

Hoewel een scheiding op zich niet zorgt voor depressieve gevoelens, zorgen de stressoren of risicofactoren die samenhangen met een scheiding wel voor een verhoogde kans op depressieve gevoelens (Amato, 2000; Hanson, 1999; Lengua et al., 1999). Voorbeelden hiervan zijn verhuizing, financiële problemen en minder contact met één van de ouders (Amato, 2000; Aseltine, 1996; Hanson, 1999; Lengua et al., 1999).

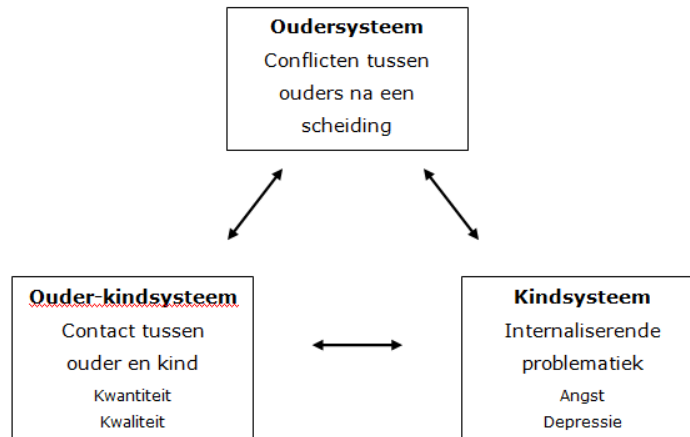
Internaliserende problemen bij ouderlijke conflicten. Naast bovengenoemde risicofactoren, kunnen ook ouderlijke conflicten een belangrijke oorzaak zijn van angst en depressie bij jongeren. Harold, Fincham, Osborne en Conger (1997) tonen aan dat er een verband bestaat tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen bij jongeren, voornamelijk bij jongens. Het openlijk meemaken van ouderlijke conflicten roept stress en gevoelens van angst op bij jongeren (Amato & Sobolewski, 2001; Cummings & Davies, 2010; Davies & Cummings, 1994). Daarnaast beschrijven Amato en Sobolewski (2001) dat ouders die vaak conflicten hebben, geneigd zijn om hun kinderen minder warm op te voeden en meer discipline te gebruiken in hun opvoeding. Dit verhoogt het risico op internaliserende problemen bij jongeren.

Davies en Cummings (1994) beweren daarnaast dat destructieve vormen van ouderlijke conflicten de emotionele veiligheid van jongeren schaadt. Dit kan leiden tot aanpassingsproblemen bij jongeren uit gescheiden gezinnen. Hierdoor hebben zij een verhoogd risico om gevoelens van angst en depressie te ontwikkelen. Volgens Emery (2012) kan vooral de 'stille' spanning angsten oproepen bij jongeren, net zoals het uitspelen van de jongeren door de ene ouder tegenover de andere ouder en de strijd tussen ouders om de genegenheid van de jongeren. Dit uitspelen kan tevens het risico op internaliserende problemen bij jongeren vergroten (Kelly, 2000; Kelly & Emery, 2003). Daarentegen stelt Emery (2012) dat als ouders op een meer harmonieuze manier uit elkaar gaan en elkaar na een scheiding in hun waarde laten de internaliserende problemen na verloop van tijd verdwijnen.

Gezinssysteemtheorie

Om na te gaan of ouderlijke conflicten en de ouder-kind relatie voorspellers zijn van internaliserende problemen bij jongeren uit gescheiden gezinnen, kan gebruik worden gemaakt van de gezinssysteemtheorie. De gezinssysteemtheorie gaat er vanuit dat jongeren begrepen kunnen worden als onderdeel van het gezin (Bowen, 1993; Minuchin, 1985). Volgens deze theorie functioneert het gezin als een sociaal systeem dat onder te verdelen is in verschillende subsystemen: het oudersysteem, het ouder-kind systeem en het kindsysteem (Minuchin, 1985; Erel & Burman, 1995).

De gezinssysteemtheorie is weergegeven in Figuur 1. Het oudersysteem bestaat uit de onderlinge relatie tussen beide ouders. Scheiding en ouderlijke conflicten zijn volgens de gezinssysteemtheorie factoren uit het oudersysteem die meerdere gezinsprocessen beïnvloeden (Erel & Burman, 1995). Het ouder-kind systeem heeft betrekking op de kwantiteit en kwaliteit van de relatie tussen de jongeren en hun ouders (Erel & Burman, 1995). Het kindsysteem bestaat in dit onderzoek uit de internaliserende problemen van jongeren. Deze systemen beïnvloeden elkaar onderling. Erel en Burman (1995) noemen deze onderlinge beïnvloeding het '*spillover effect*'. Onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat ouderlijke conflicten binnen het oudersysteem negatief doorwerken op de ouder-kind relatie binnen het ouder-kind systeem (Cox & Paley, 1997; Krishnakumar & Buehler, 2000; Spruijt, 2006). Hierbij wordt een positieve relatie tussen ouders geassocieerd met een positieve ouder-kind relatie en wordt een negatieve relatie tussen ouders geassocieerd met een negatieve ouder-kind relatie. Een ander voorbeeld van onderlinge beïnvloeding blijkt uit onderzoek van King en Heard (1999). Zij stellen dat het bezoeken van vader na een scheiding van negatieve invloed is op het ontwikkelen van internaliserende problemen bij jongeren. Vooral wanneer moeder het niet eens is met dit bezoek.

Figuur 1. Schematische weergave van de gezinssysteemtheorie

Het huidige onderzoek

Uit bovenstaande literatuur komt naar voren dat jongeren gemiddeld genomen slechter functioneren dan jongeren uit intacte gezinnen. Zoals eerder beschreven richt dit onderzoek zich daarom specifiek op het functioneren van jongeren uit gescheiden gezinnen. Het gaat hierbij om situaties waarin ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding een rol spelen. De samenhang tussen ouderlijke conflicten en de ouder-kindrelatie en het internaliserend gedrag van jongeren wordt bekeken.

Naar aanleiding van de literatuur wordt in dit onderzoek allereerst verwacht dat wanneer er sprake is van ouderlijke conflicten zowel vóór als na een scheiding, de kwantiteit van het contact met vader of moeder minder is. Ten tweede wordt verwacht dat er een negatieve samenhang is tussen ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding en de kwaliteit van het contact tussen jongeren en de vader en moeder. Daarnaast zullen gevoelens van angst en depressie in dit onderzoek als twee afzonderlijke internaliserende gedragsproblemen bekeken worden. Wel wordt verwacht dat wanneer er zowel vóór als na een scheiding sprake is van ouderlijke conflicten, er meer internaliserende problemen aanwezig zullen zijn dan wanneer er geen ouderlijke conflicten zijn en vice versa. Er wordt dus een positieve samenhang verwacht. Tot slot wordt er verwacht dat zowel de ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding en een mindere mate van de kwantiteit en de kwaliteit van de relatie met ouders significante voorspellers zijn van internaliserende problemen bij jongeren.

Methode

Procedure

Dit onderzoek is onderdeel van een cross-sequentieel onderzoek in het kader van de bachelor thesis van Pedagogiek studenten. Sinds 2006 wordt dit onderzoek ongeveer tweejaarlijks uitgevoerd onder leiding van hoofdonderzoekers dr. Ed Spruijt en dr. Inge

van der Valk, Onderzoeksgroep Jeugd & Gezin, Departement Pedagogiek, Universiteit Utrecht. De gegevens voor het onderzoek zijn verzameld middels een survey, die is afgenomen door studenten op verschillende middelbare scholen verspreid door Nederland. De scholen zijn benaderd door studenten die aan dit onderzoek meewerken in het kader van de bachelor thesis. Nadat de scholen toestemming hebben gegeven om de vragenlijsten af te nemen, zijn bij diverse klassen de schriftelijke vragenlijsten afgenomen.

Steekproef

Dit onderzoek bestaat uit een gemakssteekproef. De studenten die meewerken aan dit onderzoek hebben middelbare scholen benaderd, waarna de scholen zelf konden aangeven of zij al dan niet wilden meewerken aan dit onderzoek. In maart en april 2013 zijn door elke student vragenlijsten afgenomen in tenminste twee klassen uit de onderbouw (klassen 1, 2 en/of 3). Uiteindelijk hebben er 40 scholen aan het onderzoek meegewerkt. De opleidingsniveaus van de deelnemende klassen verschillen van vmbo tot en met gymnasium. De respondenten van dit onderzoek bestaan uit 2414 scholieren in de leeftijd van 11 tot en met 17 jaar.

De vragenlijsten zijn afgenomen bij zowel jongeren uit intacte gezinnen als jongeren uit gescheiden gezinnen. 18.4% van de jongeren heeft gescheiden ouders ($n = 443$). Van de jongeren met gescheiden ouders is de gemiddelde leeftijd 13.82 jaar ($SD = 1.01$). 47.9% van deze jongeren uit gescheiden gezinnen zijn jongens. De gemiddelde leeftijd van de jongeren toen de ouders zijn gescheiden is 6.85 ($SD = 3.871$). Van de jongeren met gescheiden ouders heeft 84.7% een Nederlandse, 1.6% een Surinaamse, 0.5% een Antilliaanse, 1.1% een Marokkaanse en een 1.1% Turkse afkomst. De overige 9.3% heeft een gemengde, dan wel andere nationaliteit. Tot slot volgt het grootste deel van de jongeren met gescheiden ouders een VMBO-T opleiding of een vwo/gymnasium opleiding, respectievelijk 34.1% en 29.3%.

Instrumenten

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van zelfrapportage vragenlijsten. De specifieke survey die is gebruikt, is 'Scholieren & Gezinnen vragenlijst 2013'. De vragenlijst is door onderzoekers van de Universiteit Utrecht samengesteld vanuit onderzoeksinstrumenten die als valide en betrouwbaar zijn beoordeeld. De survey bestaat uit een breed scala aan vragen, waardoor een breed georiënteerd onderzoek mogelijk is. Naast de algemene gegevens, komen onder andere de relatiestatus van de ouders, conflicten tussen ouders en het functioneren van de jongeren aan bod.

Scheiding. Dit onderzoek richt zich enkel op jongeren uit gezinnen waarbij ouders uit elkaar zijn gegaan en apart zijn gaan wonen. Er wordt hierbij geen

onderscheid gemaakt tussen jongeren waarvan de ouders voordien getrouwd of samenwonend waren. De gegevens van jongeren waarvan één of beide ouders zijn overleden zijn niet meegenomen in het huidige onderzoek.

Mate van conflicten. De mate van conflicten tussen ouders – in de perceptie van de jongeren – wordt gemeten met behulp van de ‘Children’s Perception of Interparental Conflict Scale’ (CPIC; Grych, Sied, & Fincham, 1992). In dit onderzoek is onderscheid gemaakt tussen ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding. De vragenlijst maakt onderscheid tussen ouderlijke conflicten over geld, de opvoeding en de kinderen, onenigheid en ernstige conflicten. Een voorbeeldvraag uit de survey is: “Hebben je moeder en vader – voor zover je weet – wel eens ernstige conflicten?”. Deze items worden gescoord op een vijfpuntsschaal (1 = *nooit*, 2 = *zelden*, 3 = *soms*, 4 = *vaak*, en 5 = *voortdurend*). De items zijn gebundeld in een schaalscore. Deze is berekend door de gemiddelden van alle ingevulde items van deze schaal samen te nemen. De betrouwbaarheidscoëfficiënten van de schalen, om ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding te meten, zijn respectievelijk .87 en .82.

Kwantiteit van het contact. De kwantiteit van het contact tussen de jongeren en de ouders is gemeten met de schaal ‘Contactfrequentie met beide ouders in dagen en/of nachten per week’ (Spruijt & Van der Valk, 2006). De ‘kwantitatieve relatie’ heeft betrekking op de hoeveelheid contact tussen de jongeren en de afzonderlijke ouders. De vraag die hierbij hoort, is: “Kun je aangeven hoeveel dagen en nachten per week je gemiddeld bij je moeder en bij je vader woont?”. De vragenlijst over de kwantiteit van het contact is opgedeeld in zeven schalen, waarbij een score van 1 staat voor 0 dagen en/of nachten per week en een score van 7 staat voor 7 dagen en/of nachten per week.

Kwaliteit van de relatie. De kwaliteit van de relatie tussen jongeren en de vader en moeder – in de perceptie van de jongeren – wordt gemeten met de ‘Network of Relationship Inventory’ (NRI; Furman & Buhrmester, 1985). De ‘kwalitatieve relatie’ wordt in dit onderzoek bekeken aan de hand van 16 vragen over de relatie van de jongeren met hun afzonderlijke ouders. Voorbeelden van vragen uit deze survey zijn: “Ergeren jij en je moeder zich aan elkaar en worden jullie boos?” en “Vindt je vader het de moeite waard om naar je te luisteren?”. De mate van steun en de mate van ruzie tussen de jongeren en vader/moeder zijn getoetst aan de hand van een vijfpuntsschaal (1 = *weinig of niet*, 2 = *een beetje*, 3 = *veel*, 4 = *heel erg veel*, 5 = *meer kan niet*). Door de gemiddelden van alle ingevulde items van deze schaal samen te nemen, is een schaalscore berekend die is gebruikt voor dit onderzoek. De betrouwbaarheidscoëfficiënt van de schaal voor de relatiekwaliteit met moeder is .83. De betrouwbaarheidscoëfficiënt van de schaal voor de relatiekwaliteit met vader is .86.

Angst. Gevoelens van angst zijn gemeten met een aantal vragen van de ‘Strengths and Difficulties Questionnaire’ (SDQ; Goodman, Meltzer, & Bailey, 2003).

'Gevoelens van angst' is gemeten aan de hand van verschillende vragen uit de survey: "Ik heb vaak hoofdpijn, buikpijn of ik ben misselijk", "Ik pieker veel", "Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen", "Ik ben zenuwachtig in nieuwe situaties, ik verlies makkelijk mijn zelfvertrouwen" en "Ik ben voor heel veel dingen bang, ik ben snel angstig". Deze vragen zijn gescoord op een driepuntsschaal (1 = *niet waar*, 2 = *soms waar*, 3 = *waar*). De items zijn gebundeld in een schaalscore. Door het samen nemen van de gemiddelden van alle ingevulde items van deze schaal is de schaalscore emotionele problemen (angst) ontstaan. Hiervan is de betrouwbaarheidscoëfficiënt .70.

Depressie. Depressieve gevoelens zijn gemeten met de 'Children's Depression Inventory' (CDI; Craighead, Smucker, Craighead, & Ilardi, 1998). Met betrekking tot 'depressieve gevoelens' staan er 10 vragen in de survey, welke onder andere betrekking hebben op negatieve gevoelens, een negatief zelfbeeld, weinig energie en slaapproblemen. Voorbeelden van deze vragen zijn: "Ik voel me vaak verdrietig" en "Ik vind niet zoveel dingen leuk". De items zijn gescoord op een vijfpuntsschaal (1 = *helemaal niet waar*, 2 = *niet waar*, 3 = *een beetje waar*, 4 = *wel waar*, 5 = *erg waar*). Ook bij deze schaal zijn de items gebundeld in een schaalscore. Deze is berekend door de gemiddelden van alle ingevulde items van deze schaal samen te nemen. De betrouwbaarheidscoëfficiënt van deze schaal is .89.

Analysestrategie

Om de mogelijke samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwantiteit van het contact met vader en moeder te toetsen, is gebruik gemaakt van een bivariate Pearson correlatie (r). Ook bij het toetsen van de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van het contact tussen de jongeren en hun afzonderlijke ouders, is gebruik gemaakt van bivariate Pearson correlatie (r). Hetzelfde geldt voor het berekenen van de samenhang tussen ouderlijke conflicten en gevoelens van angst en depressie.

Voor de berekening van mogelijke interactie-effecten tussen de verschillende subsystemen uit de gezinssysteemtheorie (kind systeem (angst/depressie) – ouder-kind systeem (contact) – ouder systeem (conflicten/scheidingen) is gebruik gemaakt van een regressieanalyse. Op deze manier is gekeken in hoeverre ouderlijke conflicten en de kwaliteit en kwantiteit van de ouder-kindrelatie voorspellers zijn voor internaliserende problemen bij jongeren.

Tot slot dient opgemerkt te worden dat een p -waarde lager dan .05 gezien wordt als statistisch significant.

Resultaten

Voor de algemene analyse zijn allereerst de beschrijvende statistieken van de verschillende variabelen berekend. Daarnaast is er naar de samenhang tussen deze

variabelen gekeken. Tot slot is er een regressieanalyse uitgevoerd met betrekking tot de gezinssysteemtheorie.

Beschrijvende statistiek

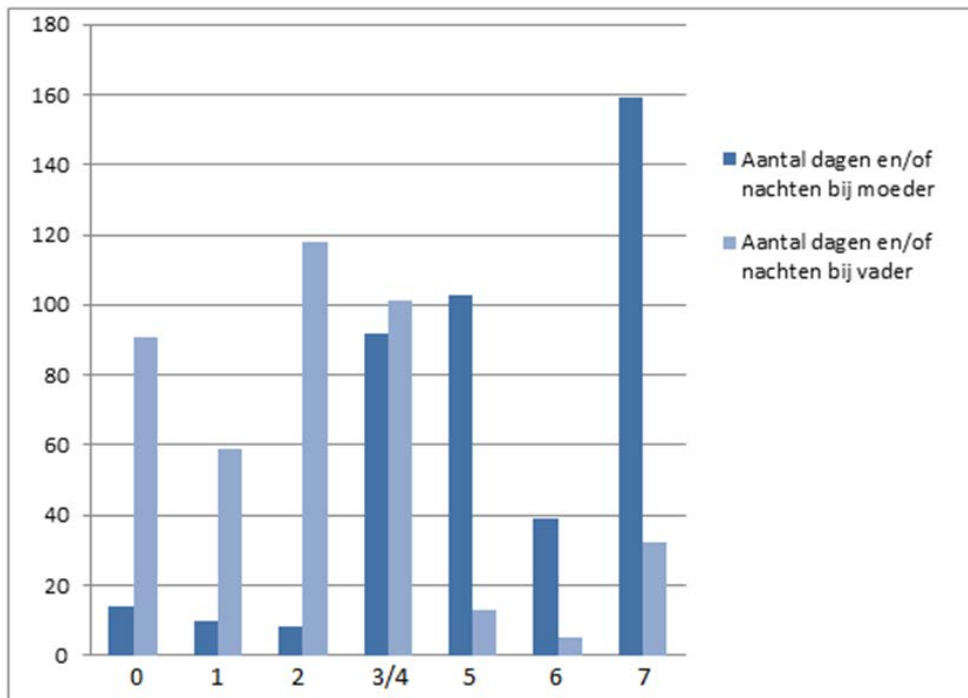
De resultaten van de beschrijvende statistiek zijn weergegeven in Tabel 1. Uit de resultaten blijkt dat er bij de respondenten sprake is van gemiddeld 2.40 ($SD = 1.00$) ouderlijke conflicten na een scheiding. De mate van conflicten voor een scheiding heeft een gemiddelde van 2.62 ($SD = 1.03$). De kwantiteit van het contact met moeder na een scheiding heeft een gemiddelde van 5.39 ($SD = 1.56$), wat duidt op een gemiddelde van 5 nachten/dagen per week. De kwantiteit van het contact met vader na een scheiding heeft een gemiddelde van 3.04 ($SD = 1.63$), dit laat zien dat de jongeren gemiddeld 3 nachten/dagen per week bij vader zijn. De resultaten wat betreft de kwantiteit van het contact met ouders na een scheiding zijn weergegeven in een staafdiagram, zie Figuur 2. In dit figuur is duidelijk te zien dat er meer jongeren zijn met veel contact met moeder en weinig contact met vader dan jongeren met veel contact met vader en weinig contact met moeder. Hiernaast laten de resultaten zien dat de kwaliteit van de relatie met moeder na een scheiding een gemiddelde heeft van 4.12 ($SD = 0.63$). Na een scheiding heeft de kwaliteit van de relatie met vader een gemiddelde van 3.88 ($SD = 0.91$).

Voor de internaliserende problemen van jongeren na een scheiding is er onderscheid gemaakt in een subschaal angstgevoelens en een subschaal depressieve gevoelens. Uit een analyse van de subschaal angst blijkt dat jongeren met gescheiden ouders gemiddeld 1.64 scoren ($SD = 0.48$). Met betrekking tot depressieve gevoelens blijkt dat jongeren met gescheiden ouders gemiddeld een score hebben van 2.31 ($SD = 0.81$).

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van de variabelen

Variabelen	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>
Kwantiteit van het contact			
Vader	3.04	1.63	421
Moeder	5.39	1.56	426
Kwaliteit van het contact			
Vader	4.14	0.85	419
Moeder	3.92	0.61	439
Angstgevoelens	1.64	0.46	439
Depressieve gevoelens	2.31	0.81	439

Figuur 2. Staafdiagram van het aantal dagen en/of nachten dat de jongere bij vader of moeder woont.

Samenhang tussen variabelen

Om de samenhang tussen de verschillende variabelen te berekenen is er bij alle vier de deelvragen gebruik gemaakt van een bivariate Pearson correlatie (*r*). De resultaten zijn weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2

Correlaties van de verschillende variabelen

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Relatiekwantiteit moeder	___							
2. Relatiekwantiteit vader	-.60*	___						
3. Relatiekwaliteit moeder	.13*	-.05	___					
4. Relatiekwaliteit vader	-.24*	.37*	.26*	___				
5. Angst	.07	-.05	-.13*	-.14*	___			
6. Depressie	.03	-.05	-.24*	-.27*	.73*	___		
7. Conflicten na	.06	-.07	-.12*	-.36*	.24*	.32*	___	
8. Conflicten voor	.15*	-.20*	-.11*	-.34*	.13*	.16*	.46*	___

Noot. * *p* < .05

Kwantiteit van het contact. De kwantiteit van het contact tussen de jongeren en vader en moeder is afzonderlijk van elkaar getoetst. De samenhang tussen ouderlijke conflicten na een scheiding en de kwantiteit van het contact met moeder is niet significant, $r(374) = .06, p = .245$. Dit duidt erop dat ouderlijke conflicten niet

samenhangen met de kwantiteit van het contact met moeder. Hetzelfde geldt voor de kwantiteit van het contact met vader. Ook deze samenhang is niet significant, $r(370) = -.07, p = .190$. Naast ouderlijke conflicten na een scheiding is er ook gekeken naar ouderlijke conflicten vóór een scheiding. Hieruit blijkt dat de kwantiteit met beide ouders hiermee wel significant samenhangt. Voor moeder geldt $r(375) = .15, p = .004$. Voor vader geldt $r(371) = -.20, p < .001$. Dit houdt in dat een hogere mate van conflicten vóór een scheiding samengaan met een hogere mate van kwantiteit van het contact met moeder. Voor vader geldt dat conflicten vóór een scheiding samengaan met een mindere mate van kwantiteit van het contact.

Kwaliteit van het contact. Net als de kwantiteit van het contact is ook de kwaliteit van het contact tussen de jongeren en vader en moeder afzonderlijk van elkaar getoetst. De resultaten laten zien dat er sprake is van een negatieve samenhang tussen ouderlijke conflicten na een scheiding en de kwaliteit van de relatie met moeder, $r(386) = -.12, p = .021$. Tevens is er sprake van een significante, negatieve samenhang tussen ouderlijke conflicten na een scheiding en de kwaliteit van de relatie met vader, $r(384) = -.36, p < .001$. Ook bij de kwaliteit van het contact is gekeken naar de samenhang vóór een scheiding. Hieruit blijkt dat er wederom een significante, negatieve samenhang is tussen ouderlijke conflicten vóór een scheiding en de kwaliteit van de relatie met moeder, $r(373) = -.11, p = .039$. Hetzelfde geldt voor de kwaliteit van de relatie met vader, $r(363) = -.34, p < .001$. Uit de resultaten blijkt dat de kwaliteit van de relatie beter is wanneer er sprake is van minder ouderlijke conflicten. Dit geldt voor zowel de relatie met vader als met moeder. Het blijkt echter wel zo te zijn dat de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van de relatie met vader na een scheiding sterker is dan deze samenhang bij moeder. Dit is ook bij ouderlijke conflicten vóór een scheiding het geval.

Angst. De correlatie tussen ouderlijke conflicten na een scheiding en de gevoelens van angst bij jongeren blijkt positief te zijn, $r(384) = .24, p < .001$. Dit betekent dat een hogere mate van ouderlijke conflicten na een scheiding samengaat met een hogere mate van gevoelens van angst en vice versa. Tevens is gekeken of er een samenhang is tussen ouderlijke conflicten vóór een scheiding en gevoelens van angst. Het blijkt dat ook hier een significante, positieve samenhang bestaat, $r(376) = .13, p = .010$.

Depressie. Tevens blijkt de samenhang tussen ouderlijke conflicten na een scheiding en depressieve gevoelens van jongeren significant positief te zijn, $r(384) = .32, p < .001$. Dit houdt in dat een hogere mate van ouderlijke conflicten na een scheiding samenhangt met een hogere mate van depressieve gevoelens bij jongeren en vice versa. Ook is gekeken naar de samenhang met ouderlijke conflicten vóór een scheiding, dit is wederom significant positief, $r(375) = .16, p = .002$.

Regressiemodel

Naast het berekenen van de samenhang tussen de variabelen, wordt er tevens gekeken in hoeverre ouderlijke conflicten en de kwaliteit en kwantiteit van het ouder-kind relatie voorspellers zijn voor internaliserende problemen bij jongeren. Hierbij is gebruik gemaakt van een regressieanalyse.

Uit deze regressieanalyse komt naar voren dat de kwantiteit van het contact met zowel vader als moeder geen significante voorspellers zijn voor internaliserende problemen bij jongeren. Echter, uit de resultaten blijkt dat de kwaliteit van het contact met moeder wel een significante voorspeller is van internaliserende problemen, in tegenstelling tot de kwaliteit van het contact met vader. De resultaten laten zien dat deze factoren samenhangen, waardoor er sprake is van gedeelde variantie met de afhankelijke variabele (zie Tabel 2). Tot slot laten de resultaten zien dat alleen ouderlijke conflicten na een scheiding een significante voorspeller is van internaliserende problemen. Dit in tegenstelling tot ouderlijke conflicten vóór een scheiding. Zie Tabel 3 voor de bijbehorende resultaten.

Tabel 3

Regressie analyse voor de mate van internaliserende problemen bij jongeren

Variabele	B	SE(B)	β	<i>t</i>	Sig. (<i>p</i>)
Constant	2.42	0.33		7.30	.000
Ouderlijke conflicten voor	-0.01	0.04	-0.01	-0.13	.894
Ouderlijk conflicten na	0.14	0.04	0.24	3.78	.000
Relatiekwaliteit moeder	-0.18	0.06	-0.19	-3.27	.001
Relatiekwaliteit vader	-0.02	0.05	-0.03	-0.53	.596
Relatiekwantiteit moeder	0.01	0.03	0.03	0.51	.612
Relatiekwantiteit vader	-0.00	0.02	-0.00	-0.02	.984

Conclusie

Dit onderzoek heeft de samenhang bekeken tussen ouderlijke conflicten bij een scheiding en de ouder-kindrelatie, verdeeld in de kwantiteit en de kwaliteit van het contact. Tevens is gekeken naar de samenhang tussen ouderlijke conflicten bij een scheiding en internaliserende problemen bij jongeren, onderverdeeld in angst en depressie. Tot slot is aan de hand van een regressiemodel gekeken of ouderlijke conflicten bij een scheiding en de kwantiteit en de kwaliteit van het contact met ouders voorspellers zijn van internaliserende problemen bij jongeren. Bij de onderzoeksvragen is onderscheid gemaakt tussen ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding.

Voor de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwantiteit van het contact met de uitwonende ouder werd verwacht dat er sprake zou zijn van een negatieve samenhang voor zowel ouderlijke conflicten vóór als na een scheiding. Tevens werd

verwacht dat dit voor vader en moeder zou gelden. Deze hypothese is echter niet bevestigd. Uit dit onderzoek blijkt dat er geen significante samenhang is tussen ouderlijke conflicten na een scheiding en de kwantiteit van het contact met zowel vader als moeder. De samenhang tussen ouderlijke conflicten vóór een scheiding en de kwantiteit van het contact tussen de jongeren en vader en moeder zijn wel significant. De samenhang met moeder blijkt positief, de samenhang met vader is echter negatief. Dit houdt in dat bij moeder een hogere mate van ouderlijke conflicten samengaat met een hogere mate van de kwantiteit van het contact. Bij vader gaat daarentegen een hogere mate van ouderlijke conflicten samen met een lagere kwantiteit van het contact.

Daarnaast is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van het contact tussen jongeren en vader en moeder onderzocht. Er blijkt hierbij sprake te zijn van een significante samenhang, deze samenhang is voor zowel vader als moeder negatief. Dit houdt in dat een hogere mate van ouderlijke conflicten samenhangt met een verminderde kwaliteit van de ouder-kindrelatie. Deze resultaten gelden voor ouderlijke conflicten die zowel vóór als na een scheiding plaatsvinden. Op basis van deze resultaten is de hypothese aangenomen.

Voor internaliserende problemen zijn angst en depressie bij jongeren uit gescheiden gezinnen afzonderlijk van elkaar getoetst. Echter zijn in beide gevallen dezelfde resultaten gevonden. Voor zowel gevoelens van angst als depressieve gevoelens werd verwacht dat er een positieve samenhang zou zijn tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen. Ook hier zijn de hypothesen opgesplitst in ouderlijke conflicten vóór en na een scheiding. In alle gevallen blijkt er sprake te zijn van een significant positieve samenhang. Dit houdt in dat een hogere mate van ouderlijke conflicten samengaat met meer internaliserende problemen bij jongeren. Er dient opgemerkt te worden dat er een sterkere samenhang bestaat tussen internaliserende problemen en ouderlijke conflicten na een scheiding dan tussen internaliserende problemen en ouderlijke conflicten vóór een scheiding. De hypothesen met betrekking tot internaliserende problemen zijn aangenomen.

Het regressiemodel laat zien welke variabelen mogelijke voorspellers zijn voor internaliserende problemen. Hieruit komt naar voren dat alleen de kwaliteit van het contact met moeder en de ouderlijke conflicten na een scheiding variabelen zijn die internaliserende problemen kunnen voorspellen bij jongeren. Dit komt niet overeen met de hypothese, aangezien hier werd verwacht dat de ouderlijke conflicten vóór een scheiding ook een voorspeller zou zijn. Tevens werd in deze hypothese verwacht dat de kwaliteit van het contact met vader en de kwantiteit van het contact met beide ouders voorspellers zijn van internaliserende problemen bij jongeren. Dit is echter in de resultaten niet gevonden. Hierdoor is de hypothese deels aangenomen.

Discussie

Uit de resultaten is naar voren gekomen dat ouderlijke conflicten na een scheiding niet significant samenhangen met de kwantiteit van het contact met vader en moeder. Dat deze samenhang niet significant is, kan komen doordat bij ongeveer 20% van de gezinnen sprake is van co-ouderschap (Spruijt & Kormos, 2010). Co-ouderschap wordt vaak gekenmerkt door minder ouderlijke conflicten of door beheersbare conflicten (Spruijt & Kormos, 2010). Door de gemaakte afspraken is het mogelijk dat de ouderlijke conflicten geen invloed meer hebben op de kwantiteit van het contact. Daarentegen hebben Spruijt en Tils (2007) gevonden dat co-ouderschap kan leiden tot meer ouderlijke conflicten. Hierdoor kan gekozen worden om bij vader of moeder te gaan wonen. In gezinnen wordt verschillend omgegaan met ouderlijke conflicten en de omgangsregeling. Deze verschillende resultaten bieden een verklaring voor het feit dat er in dit onderzoek geen significant verband is gevonden voor conflicten na een scheiding. Er lijken andere factoren samen te hangen met de kwantiteit van het contact na de scheiding, zoals de leeftijd en geslacht van het kind en de 'nieuwe' gezinsstructuur van de ouders (Spruijt et al., 2004).

De resultaten over de samenhang tussen de ouderlijke conflicten vóór een scheiding en de kwantiteit van het contact met zowel vader als moeder is wel significant. Voor moeder is sprake van een positief significante samenhang. Dit betekent dat wanneer er sprake is van meer ouderlijke conflicten voor een scheiding, de kwantiteit van het contact met moeder frequenter is. Voor vader is er echter sprake van een negatief significante samenhang. Dit betekent dat wanneer er sprake is van meer ouderlijke conflicten voor een scheiding, de kwantiteit van het contact met vader minder frequent is. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat vader vaak de uitwonende ouder is. Dit sluit aan bij de literatuur. Hier wordt namelijk aangegeven dat contact met de uitwonende ouder meestal niet beter wordt wanneer er sprake is van ouderlijke conflicten (Cherlin et al, 1991; Spruijt, 2006).

Daarnaast laat dit onderzoek zien dat bij ouderlijke conflicten na een scheiding de relatiekwaliteit met moeder over het algemeen beter is dan de relatiekwaliteit met vader. Dit kan verklaard worden door het feit dat de vader na een scheiding vaak ergens anders gaat wonen (King & Sobolewski, 2006). Uit de literatuur blijkt dat ouderlijke conflicten, die mogelijk gepaard gaan met een scheiding, negatief samenhangen met de kwaliteit van de ouder-kind relatie (Cox & Paley, 1997; Spruijt, 2006). De resultaten uit dit onderzoek bevestigen dit en laten zien dat een hogere mate van ouderlijke conflicten samengaat met een kwalitatief betere relatie tussen jongeren en vader en moeder. Dit geldt zowel voor ouderlijke conflicten vóór als na een scheiding. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het psychisch welbevinden van ouders verlaagd wordt door een scheiding (Amato & Gilbreth, 1999; Pruett et al., 2003). Hierdoor kunnen ouders na een scheiding

onzeker worden met betrekking tot hun opvoedingsvaardigheden. Deze factoren kunnen leiden tot verstoringen in de opvoedingsstijl. Verstoringen van een warme en autoritatieve opvoedingsstijl hebben een negatief effect op de kwaliteit van de ouder-kind relatie en het functioneren van jongeren (Amato & Gilbreth, 1999; Pruett et al., 2003).

Overigens blijkt uit dit onderzoek dat de begrippen angst en depressie een sterke samenhang hebben. Dit ondersteunt het samenvoegen van beide begrippen tot de term internaliserende problemen, wat in veel literatuur terug te zien is (Harold et al., 1997; Størksen et al., 2006; Van der Valk et al., 2005).

Onderzoek naar internaliserende problemen toont aan dat er een verband is met ouderlijke conflicten (Harold et al., 1997). Ook bij scheidingen blijken jongeren meer risico te lopen op internaliserende problemen (Størksen et al., 2006; Van der Valk et al., 2005). Uit de analyses van dit onderzoek blijkt dat ouderlijke conflicten zowel vóór als na een scheiding significant negatief samenhangen met gevoelens van angst en depressie. Wel blijkt dat ouderlijke conflicten na een scheiding een sterkere, positieve samenhang hebben met zowel angst als depressie dan ouderlijke conflicten vóór een scheiding. Dit kan te maken hebben met een opeenstapeling van factoren. Waarschijnlijk heeft een langspevend proces met ouderlijke conflicten vóór een scheiding, de daadwerkelijke scheiding en vervolgens ouderlijke conflicten na een scheiding de meest negatieve samenhang met internaliserende problemen bij jongeren.

Er dient opgemerkt te worden dat ouderlijke conflicten voor een scheiding meer bepalend zijn voor de mate van contact tussen ouder en de jongere en hangt ook indirect samen met de relatiekwaliteit. Echter, de ouderlijke conflicten na een scheiding hangen sterker samen met internaliserende problemen bij jongeren.

Daarnaast komt in dit onderzoek naar voren dat de kwaliteit van het contact met moeder en conflicten na een scheiding goede voorspellers zijn voor internaliserende problemen bij jongeren. Dit kan worden verklaard met behulp van de gezinssysteemtheorie, die ervan uitgaat dat jongeren begrepen kunnen worden als onderdeel van het gezin (Bowen, 1993; Minuchin, 1985). Volgens deze theorie bestaat het gezin uit meerdere subsystemen; het ouder-kind systeem, het oudersysteem en het kindsysteem (Erel & Burman, 1995; Minuchin, 1985). Deze systemen beïnvloeden elkaar onderling. Dat systemen elkaar beïnvloeden komt duidelijk naar voren in dit onderzoek. De kwaliteit van het contact met moeder is onderdeel van het ouder-kind systeem, de conflicten na een scheiding zijn daarentegen onderdeel van het oudersysteem. Beide systemen blijken goede voorspellers te zijn voor internaliserende problemen bij jongeren, wat onderdeel is van het kindsysteem.

Verschillende sterke punten zorgen voor een verhoogde kwaliteit van dit onderzoek. Ten eerst is in dit onderzoek specifiek gekeken naar jongeren uit gescheiden gezinnen. Hierdoor is het beter mogelijk om uitspraken te doen over factoren die bepalen

hoe het na een scheiding met jongeren gaat. Ook kan bepaald worden hoe de samenhang is tussen deze factoren. Tevens zijn er andere sterke punten die de kwaliteit en generaliseerbaarheid van dit onderzoek ten goede komen. De grootte van de onderzoeksgroep heeft gezorgd voor een grote hoeveelheid data waar de resultaten op gebaseerd zijn. Daarnaast verschillen de opleidingsniveaus van de deelnemende klassen van vmbo tot en met gymnasium en zijn de vragenlijsten in verschillende woonplaatsen in Nederland afgenomen. Tot slot bestaat de survey uit een breed scala aan vragen, waardoor dit onderzoek breed georiënteerd is. De betrouwbaarheidscoëfficiënten van deze vragen, gebundeld in schalen, zijn hoog waardoor de interne validiteit groot is.

Naast de sterke kanten zijn er in dit onderzoek ook enkele tekortkomingen. De resultaten kunnen beïnvloed zijn door bijvoorbeeld het temperament en sekse van de jongeren of genetische invloeden voor depressie of angst. Hierdoor kunnen de resultaten ook beïnvloed zijn door factoren die niet meegenomen zijn in het onderzoek. Tevens is er gebruik gemaakt van cross-sequentieel onderzoek, met cross-sectionele data. Hierdoor is geen longitudinale data beschikbaar, waardoor geen uitspraken gedaan kunnen worden over verbanden en over veranderingen over tijd. Door een gebrek aan longitudinale data kan niet aangetoond worden dat bijvoorbeeld de gevoelens van angst en depressieve gevoelens het gevolg zijn van een scheiding. Van deze symptomen had al sprake kunnen zijn vóór de scheiding. Daarnaast is niet gekeken naar de resultaten van intacte gezinnen, waardoor er geen vergelijking gemaakt kan worden tussen gescheiden en intacte gezinnen. Mogelijk kunnen dezelfde resultaten gevonden worden bij intacte gezinnen, waar sprake is van ouderlijke conflicten.

Tot slot moet er rekening mee gehouden worden dat de resultaten verkregen zijn uit vragenlijsten die alleen bij de jongeren zijn afgenomen. De resultaten zijn dus interpretaties van de jongeren, wat de kans op sociaal wenselijke antwoorden kan vergroten. De mening van de ouders en specifieke informatie over bijvoorbeeld co-ouderschap en de omgangsregeling zijn niet in dit onderzoek opgenomen.

Door het hoge aantal gescheiden gezinnen is het steeds meer van belang dat hier onderzoek naar wordt gedaan. Er zijn verschillende onderwerpen die nog extra aandacht nodig hebben. Zo is het van belang dat er naar het gehele gezinssysteem gekeken wordt en de onderlinge invloeden binnen dit systeem. Dit onderzoek heeft gepoogd hiernaar te kijken, maar er rijzen verschillende vragen op die nader onderzocht kunnen worden. Een voorbeeld hiervan is de invloed van co-ouderschap op de ouder-kindrelatie. Worden ouderlijke conflicten hierdoor beïnvloed? Heeft het co-ouderschap invloed op de kwantiteit of kwaliteit van de relatie tussen jongeren en hun ouders? En heeft dit invloed op het gedrag van jongeren? Dit zijn vragen die van belang zijn voor het vergaren van kennis over gescheiden gezinnen, ouderlijke conflicten, de ouder-kindrelatie en internaliserende problemen, maar deze kennis is tevens van belang bij het ontwikkelen

van interventies. Hoe kan bijvoorbeeld preventief ingespeeld worden op het systeem, zodat problemen bij jongeren ingeperkt kunnen worden?

Een scheiding komt vaak voor, waardoor het steeds vaker als 'normaal' wordt gezien. De gevolgen voor alle betrokkenen, waaronder de jongeren, blijven echter ernstig. Dit is zeker het geval als er sprake is van veel conflicten vóór en/of na een scheiding. Conflicten die gepaard gaan met een scheiding hangen sterk samen met de kwantiteit en kwaliteit van de ouder-kindrelatie en internaliserende problemen bij jongeren. Het is dan ook belangrijk dat de impact van een (conflictueuze) scheiding niet wordt onderschat.

Literatuur

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family*, 62, 1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 557-573. doi:10.2307/353560
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*, 66, 900-921. doi:10.2307/3088878
- Aseltine, R. H. (1996). Pathways linking parental divorce with adolescent depression. *Journal of Health and Social Behaviour*, 37, 133-148. doi:10.2307/2137269
- Bowen, M. (1993). *Family therapy in clinical practice*. Lanham, United States: Jason Aronson, Incorporated.
- Butler, I., Murch, M., Douglas, G., Scanlan, L., & Robinson, M. (2003). *Divorcing children: Children's experience of their parents' divorce*. Jessica Kingsley Publishers.
- Butler, I., Scanlan, L., Robinson, M., Douglas, G., & Murch, M. (2006). Children's involvement in their parents' divorce: Implications for practice. *Children & Society*, 16, 89-102. doi:10.1002/chi.702
- Cherlin, A. J., Furstenberg, F. F., Chaselansdale, P. L., Kiernan, K. E., Robins, P. K., Morrison, D. R., & Teitler, J. O. (1991). Longitudinal studies of effects of divorce on children in Great-Britain and the United-States. *Science*, 252, 77-91. doi:10.1126/science.2047851
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48, 243-267. doi:10.1146/annurev.psych.48.1.243
- Davies, P. T., & Cummings, M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387-411. doi:10.1037/0033-2909.116.3.387
- Emery, R. E. (2012). *Renegotiating Family Relationships: Divorce, Child Custody, and Mediation*. Guilford Press.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118, 108-132. doi:10.1037/0033-2909.118.1.108
- Hanson, T. L. (1999). Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare? *Social Forces*, 77, 1283-1316. doi:10.2307/3005877
- Harold, G. T., & Conger, R. D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of

- adolescent awareness. *Child Development*, 68, 333-350. doi:10.1111/j.1467-8624.1997.tb01943.x
- Harold, G. T., Fincham, F. D., Osborne, L. N., & Conger, R. D. (1997). Mom and dad are at it again: Adolescent perceptions of marital conflict and adolescent psychological distress. *Developmental Psychology*, 33, 333-350. doi:10.1037/0012-1649.33.2.333
- Hetherington, E. M., & Stanley-Hagan, M. (1999). Adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40, 129-140. doi:10.1017/S002196309800339
- Kelly, J. B. (2007). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family Process*, 46, 35-52. doi:10.1111/j.1545-5300.2006.00190.x
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 963-973. doi:10.1097/00004583-200008000-00007
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52, 352-362. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- King, V., & Heard, H. E. (1999). Nonresident father visitation, parental conflict, and mother's satisfaction: What's best for child well-being? *Journal of Marriage and the Family*, 385-396. doi:10.2307/353756
- King, V., & Sobolewski, J. M. (2006). Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 537-557. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00274.x
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations*, 49, 25-44. doi: 10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x
- Lengua, L. J., Sandler, I. N., West, S. G., Wolchik, S. A., & Curran, P. J. (1999). Emotionality and self-regulation, threat appraisal, and coping in children of divorce. *Development and Psychopathology*, 11, 15-37. doi:10.1017/S0954579499001935
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child Development*, 56, 289-302. doi:10.2307/1129720
- Pagani, L., Boulerice, B., Tremblay, R. E., & Vitaro, F. (2006). Behavioural development in children of divorce and remarriage. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 769-781. doi:10.1111/j.1469-7610.1997.tb01595.x

- Pruett, M. K., Williams, T. Y., Insabella, G., & Little, T. D. (2003). Family and legal indicators of child adjustment to divorce among families with young children. *Journal of Family Psychology, 17*, 169-180. doi:10.1037/0893-3200.17.2.169
- Riggio, H. R. (2004). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships, 11*, 99-114. doi:10.1111/j.1475-6811.2004.00073.x
- Ross, C. E., & Mirowsky, J. (1999). Parental divorce, life-course disruption, and adult depression. *Journal of Marriage and the Family, 61*, 1034-1045. doi:10.2307/354022
- Spruijt, A. P. (2006). Ouderlijke scheiding en de gevolgen voor kinderen. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie, 32*(2), 37-52.
- Spruijt, A. P., & Tils, J. (2007). *Scheidingskinderen: Overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam, Nederland: SWP
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2005). Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the Netherlands. *Journal of Divorce & Remarriage, 43*, 141-156. doi:10.1300/J087v43n03_08
- Spruijt, E., Goede, M. D. de, & Valk, I. van der (2004). Frequency of contact with nonresident fathers and adolescent well-being: A longitudinal analysis. *Journal of Divorce and Remarriage, 40*, 77-91. doi:10.1300/J087v40n03_05
- Spruijt, E., & Iedema, I. (1998). Well-being of youngsters of divorce without contact with nonresident parents in the Netherlands. *Journal of Comparative Family Studies, 29*(3), 517-531
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Sobolewski, J. M., & King, V. (2005). The importance of the coparental relationship for nonresident fathers' ties to children. *Journal of Marriage and Family, 67*, 1196-1212. doi:10.1111/j.1741-3737.2005.00210.x
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology, 47*, 75-84. doi:10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family, 67*, 1286-1300. doi:10.1111/j.1741-3737.2005.00217.x
- Valk, I. van der, Spruijt, E., Goede, M. D. de, & Maas, C. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence, 34*, 533-546. doi:10.1007/s10964-005-8841-8